

ב"ה

פרשת וירא

ההבדל בין חסד דאברהם וחסד דישמעאל

איתא בגמרא^[1]: "שלשה סימנים יש באומה זו, הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים".

והובא להלכה — בפסק דין הרמב"ם^[2]: "כל מי שיש בו עזות פנים או אכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד, חוששין לו ביותר שמא כו', שסימני ישראל האומה הקדושה ביישנים רחמנים גומלי חסדים".

אמנם, בנוגע לסדרם של שלושת הסימנים — יש שינוי בין הגמרא להרמב"ם: הסדר בגמרא הוא — "הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים", רחמנות לפני ביישנות, ואילו הרמב"ם משנה וכותב "ביישנים רחמנים גומלי חסדים", ביישנות לפני רחמנות.

ובביאור הדבר — יש לומר, על יסוד כללו של הרמב"ם^[3], שלפעמים מביא הרמב"ם פסוק אחר מהפסוק שהובא בגמרא, מכיון שנראה לו שהראיה מפסוק זה פשוטה יותר, ודוגמתו בנדון דידן, שהסדר שכתב הרמב"ם ("ביישנים רחמנים גומלי חסדים") הוא הסדר הרגיל השייך לכל אחד ואחת, "לקטן ולגדול"^[4], ואילו הסדר שבגמרא שייך לאלו שנמצאים בדרגא נעלית יותר, שאצלם אין מקום לחשש השייך אצל אלו שבדרגא פחותה כו', כדלקמן.

ויובן בהקדים הטעם לכך שהסימן ד"גומלי חסדים" הוא הסימן האחרון — הן בגמרא והן ברמב"ם:

עצם הענין דגמילות חסדים (ללא ביישנות ורחמנות) — אינו "סימן" דאומה זו, שכן, גם אצל ישמעאל ישנו הענין דגמילות חסדים, חסד דקליפה^[5], אלא, שגמילות חסד דישמעאל היא באופן ש"כל צדקה וחסד שאומות העולם עושין אינן אלא להתייהר"^[6].

ולכן, ה"סימן" אם הפעולה דגמילות חסדים היא חסד דאברהם או חסד דישמעאל, חס ושלום, הוא —

ביישנות, ענין הביטול, שעל ידי זה מוכח שאין זה באופן ד"להתייהר".

ומטעם זה מקדים הרמב"ם ביישנות לרחמנות — כי, גם הרחמנות (כמו גמילות חסדים) יכולה להיות מצד רגש של גאווה וישות ("להתייהר"), היינו, שמכיון שמכיר את "גודל מעלתו", אזי הרחמנות על הזולת — שאינו מגיע לדרגתו, ואפילו לא לקרסוליו — גדולה ביותר... מה שאין כן כשחדור במדת הביישנות, אזי הרחמנות על הזולת (וכן הפעולה דגמילות חסדים) היא כדבעי.

ויש להוסיף, שענין זה נוגע גם לעצם הפעולה דגמילות חסדים: לכאורה, למאי נפקא מינא למקבל מהי כוונתו של הנותן, אם הנתינה היא מצד הישות והגאווה כו', או שחדורה במדת הביישנות והרחמנות!?

ובכן, הנפקא מינא היא בנוגע לאופן ההנהגה לאחרי הרחמנות וגמילות חסדים — שאם "פוגע בכבודו", חס ושלום, על ידי זה שאינו מכיר ב"גדלותו" שהוא רחמן וגומל חסדים וכו' וכו' — אזי מתהפכת הרחמנות וגמילות חסדים לאכזריות, ש"נוקם ונוטר כנחש", ולא רק "כנחש", בכ"ף הדמיון, אלא שנעשה כמו נחש הקדמוני ממש!...

אמנם, בגמרא מדובר אודות מי שנמצא במעמד ומצב נעלה יותר — שהרי לימוד הגמרא הוא ל"בן חמש עשרה"^[7], שהוא בדרגא נעלית יותר מ"בן עשר למשנה", כולל לימוד הרמב"ם, הלכות פסוקות, שזהו ענין המשנה^[8] — ובמילא, אין צורך לשלול רחמנות שמצד גאווה וישות (על ידי ביישנות שלפני רחמנות), כי אם גאווה וישות שיכולה לבוא כתוצאה מרחמנות אמיתית:

כאשר מתעורר ברגש של רחמנות אמיתית על הזולת, ולכן, גומל חסד עמו - אזי, מצד ההתבוננות במצבו של הזולת, יכול לבוא לידי רגש של ישות, מכיון שעכשיו רואה ומכיר את ריחוק הערך של הזולת ביחס למעמד ומצב שלו.

ובעומק יותר, הרי, הא גופא שהרחמנות על הזולת גרמה לענין של גאווה וישות, מהוה הוכחה שאין זו רחמנות דקדושה (בדקות על כל פנים), שכן, מענין של קדושה לא יכול לבוא דבר בלתי-רצוי. וכדי לשלול ענין זה, הנה, לאחרי הרחמנות צריך לעורר את מדת הביישנות, רגש הביטול כו'.

ויש להוסיף, שביישנות זו היא כתוצאה מהרחמנות גופא — שעושה "חשבון-צדק" בנפשו, שאוי ואבוי לו שנמצא בשפל המצב כל כך, שכדי לזכות אותו במצוה של גמילות חסד, אין אפשרות אחרת מלבד שחבירו יהיה במעמד ומצב שיצטרכו לרחם עליו... , הזכות והמצוה שלו — עושה חשבון לנפשו — היתה צריכה להיות מ"אושר" של יהודי, ולא להיפך, חס ושלום, ממצב של חסרון ושפלות של יהודי!...

בענין הנזכר לעיל — ישנו סיפור ששמעתי מכבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר: כשהיה כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר בספינה בדרכו מביקורו בארץ הקודש — הגיעה אליו הידיעה אודות הפרעות שאירעו בחברון, רחמנא ליצלן, ומגודל הצער כו' קיבל התקף כליות. בספינה היה עמו הרופא המפורסם ד"ר וואלאך מירושלים, שטיפל בו ברפואות כו', עד שחזר לאיתנו.

לאחרי זמן, נכנס ד"ר וואלאך לכבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר כדי לבקש תיקון. ולשאלת כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר על מה ולמה, השיב: דבר ברור הוא, שהרבי, להיותו מנהיג ישראל שרבים צריכים לו וכו', חייב להיות בריא, ואם כן, אילולי הייתי בספינה ביחד עם הרבי, שאז לא היתה אפשרות לרפואה (בדרך הטבע), לא היה הרבי נחלה מלכתחילה, ונמצא, שעובדת היותי בספינה גרמה לאפשרות שהרבי יצטער למשך זמן, ועל כך, סיים את דבריו, באתי לבקש תיקון!

זו היתה הרגשתו של יהודי שבחלקו נפלה הזכות לרפא את כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר נשיא דורנו — רגש של בושה עמוקה, על כך שזכותו לרפא את כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר לא היתה יכולה לבוא ללא צער ויסורים!

ועל דרך זה מובן בעניננו — רגש הבושה שלאחרי הרחמנות, שמתבייש בעצמו שזיכוהו בגמילות חסדים על ידי החסרון כו' של הזולת.

קטע משיחת ש"פ ויק"פ, החודש, מבה"ח ניסן, רשימת השומעים בלתי מוגה. תו"מ ה'תשמ"ז ח"ב ע' 731.

[1] יבמות עט, א.

[2] הלי איסו"ב פ"ט הי"ז.

[3] ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ד. וש"נ.

[4] לשון הרמב"ם בהקדמתו לספר הי"ד.

[5] אגה"ק ס"ב. ובכ"מ.

[6] ב"ב יו"ד, ב (ע"פ הגירסא שהובאה בתניא ספ"א).

[7] אבות ספ"ה.

[8] ראה הלי ת"ת לאדה"ז רפ"ב. לקו"ת ויקרא ה. י.

פרויקט זו נוסד בימי השבעה לזכרון ולעיני הרב גבריאל נח זוגתו רבקה הי"ד
- שלוחי כ"ק אדמו"ר במומבאי, אינדיא

נדפס ומופץ ע"י הרה"ת ר' שלמה לרר ומשפחתו שיחיו
שלמה נחמ"ה, צביה זלאטע רייזל, שמואל, מנחם מענדל, ישראל אריה לייב, יוסף יצחק,
שניאור זלמן, חיה מושקא, אברהם דוד, אהרן, חנה